

A SZERZEMÉNYEZÉS NÉHÁNY KÉRDÉSE
KOHÓ- ÉS GÉPIPARI ÜZEMI KÖNYVTÁRAINKBAN.

A könyvtárosi munka egyik legfontosabb és ugyanakkor talán legnehezebb része a szerzeményezés. Ahhoz, hogy a könyvtáros ezt a munkát valóban a lehető legjobban tudja megoldani, nemcsak sokoldalú nyelvtudásra és a szóban forgó technikai terület alapos ismeretére van szüksége, hanem az egyes országok gazdasági felépítését és az egyes műszaki területeken való fejlettségét is ismernie kell. Természetesen itt elsősorban olyan könyvtárakra gondolok, amelyeknek a maguk területén lehetőleg teljességre kell törekedniük: a kutató- és tervezőintézetek könyvtárait, a műszaki-tudományos nagykönyvtárakra és azokra az üzemi szakkönyvtárakra, ahol az üzemben belül önálló tervezés és szerkesztés folyik.

Ami a kézikönyveket, továbbá a matematikát, fizikát, mechanikát illeti, itt viszonylag könnyebb eldönteni a kérdést, hogy mit rendeljünk meg. Ezeknél a döntő szempont a műszaki dolgozó nyelvtudása. Jelenleg általában azt mondhatjuk, hogy elméleti matematikai, fizikai, mechanikai könyveket német nyelven nyugodtan beszerezhetünk, de már angol és francia valamint orosz nyelvű ilyen jellegű könyveket csak abban az esetben érdemes megvennünk, ha az valamely oknál fogva különleges érdekességgel bír.

Egészen más a helyzet a szóban forgó üzem szűkebb értelemben vett munkaterületén belül. Itt teljességre kell törekednünk, de -tekintettel a pénzügyi keretre és a valutáris problémákra- alapos megfontolás után kell eldöntenünk, hogy mely könyveket vegyünk meg. Ha az üzem legszűkebb profiljához tartozó területen komoly és értékes munka jelenik meg, azt feltétlenül meg kell vennünk, függetlenül attól, hogy milyen nyelven adták ki. Sok esetben még olyan nyelvű könyv beszerzése is indokolt, melynek nyelvét az üzemben senki nem ismeri. És hogy ezekben a kérdésekben megfelelően döntsünk, ahhoz pontosan tudnunk kell, hogy egy-egy ország műszaki irodalmától mely területen várhatunk értékes segít-

séget. Példaképpen megemlíthetjük, hogy például a fa- és papíripar területén még az üzemi könyvtárak számára is fontos, hogy figyelemmel kísérje a finn műszaki irodalmat, míg ugyanakkor a kohó- és gépipari üzemek könyvtárai ezt általában nyugodtan figyelmen kívül hagyhatják. A kokszolás területén feltétlenül szükséges a lengyel műszaki irodalom állandó figyelése, ha nem akarunk elmaradni a fejlődéstől, míg a hidgengerlés vagy golyóscspágyatechnika területén a svéd műszaki irodalmat kell figyelemmel kísérnünk. Ezzel a pár esettel csak futólag kívántunk rámutatni arra, hogy még aránylag ismeretlen nyelvterületek műszaki irodalma sem hagyható figyelmen kívül akkor, ha a szerzeményezés terén valóban jó munkát kívánunk végezni.

A könyvtárosnak tehát állandóan figyelemmel kell kísérnie a legkülönbözőbb országok műszaki irodalmát, és nagy vonásokban tisztában kell lennie azzal, hogy milyen területen mely országok szakirodalma lehet jelentős. Természetesen a legtöbb esetben ezzel kapcsolatban kétféle probléma is jelentkezik. Az egyik az, hogy a könyvtáros sok esetben nem ismeri a szóban forgó nyelvet, illetve nem mindegyiket, - a másik pedig, hogy az üzemi könyvtárosok nagy része természetesen nem ismerheti olyan pontosan az összes országok iparának strukturáját és azon belül az egyes iparágak fejlettségi fokát, mint ahogy arra a fenti szempontokból szükség lenne. Ezen a téren igen szép eredményeket lehetne elérni az üzemi könyvtárak közötti együttműködés megjavításával, és ennek az együttműködésnek a megszervezése az OMK számára értékes tevékenységi területet jelent.

Ezzel kapcsolatban mindjárt rátérek az OMK dokumentációs és figyelőszolgálati munkájára. Itt ismét a teljesség kérdése merül fel. Az OMK tudomásom szerint pénzügyi okoknál fogva kénytelen a folyóiratok dokumentálásánál bizonyos számú kiadványra szoritkozni. Hogy ezek megválasztásánál elsősorban a legfontosabb folyóiratok dokumentálása mellett döntött, az természetes. Ez rendkívül nagy segítséget nyújt könyvtárainknak, de egy nagy hiányossága is van. Míg ugyanis a könyvtárak az anyag zömét így valóban feldolgozva kapják meg, addig az anyagból a legtöbb esetben éppen az hiányzik, ami az üzemi könyvtár anyagából is hiányzik. A kohászat terén például a Stahl und Eisen természetesen minden komoly üzemi könyvtárnak jár. Ugyanezt a központi dokumentáció is feldolgozza, azonban az országba csak 1-2 példányban beérkező kevésbé ismert folyóiratok anyaga hiányzik az OMK dokumentációjából is. Ezek között pedig sokszor rendkívül értékes kiadványok vannak /kohászati vonalon gondolok pl. a skóciai és indiai kohászati lapokra/. Ha az OMK

figyelőszolgálat az üzemi könyvtárak munkájának kiegészítésére is szolgál, akkor éppen azoknak a folyóiratoknak a dokumentálása kellene hogy a legfontosabb legyen, melyek az országba csak 1-2 példányban érkeznek be.

Ezzel elérkeztünk ahhoz az irodalmi műfajhoz, melynek beszerzése, helyesebben mondva felkutatása éppen a legnehezebb. Ezek a nem folyóirat-jellegű időszakos kiadványok. Ide tartoznak az évkönyvek, az angolszász államokban megjelenő legkülönbözőbb fajta "transactions"-ok és "proceedings"-ek, /melyek többnyire évkönyveknek tekinthetők, mert évente egyszer jelennek meg/, továbbá a tudományos és kutatóintézetek időszakos és nem időszakos jelentései /reports/, a szakmai és nemzetközi tudományos konferenciák anyagai, az akadémiai kiadványok, egyetemek és főiskolák kiadványsorozatai és végül, de nem utolsó sorban az UNO és az OEEC kiadványai. Az ilyen jellegű anyag felkutatása a legnehezebb, mert általában nem előfizethetők, mint folyóiratok, s ugyanakkor a legtöbb lap könyvismertetései sem emlékeznek meg róluk. Beszerzésük is lényegesen nehezebb, mint a könyveké vagy folyóiratoké, mivel sokszor egyáltalán nincsenek rendes kereskedelmi forgalomban /legfeljebb antikvár példányokként/ és így megrendelésük esetén sokszor elvész a valuta. /A jelenlegi rendszer szerint a nem kapható könyvekre előjegyzett valutakontingenst az üzemi könyvtár nem kapja vissza, az ugyanugy elvész, mintha a könyv megérkezett volna/. A többnyire amugyis valutahiánnyal küzdő üzemi könyvtárak tehát nagyon is meggondolják, hogy ilyen kiadványokat rendeljenek.

Kohászati viszonylatban az ilyen jellegű kiadványok felkutatását részben megkönnyíti az a tény, hogy a kohászatban két olyan folyóirat van, melyek a legtöbb könyvtárnak járnak és amelyek bibliográfiája és dokumentációja mintaszerű: a Stahl und Eisen és a Journal of the Iron and Steel Institute. A fenti jellegű kiadványok figyelemmel kísérése azonban még ezek segítségével sem könnyű. - Ezeknek a kiadványoknak a műszaki színvonala általában rendkívül magas, és a műszaki fejlesztés és tudományos kutatás legújabb fejlődését tartalmazzák. Rendszeres beszerzésük elsősorban kutató- és tervezőintézeti viszonylatban feltétlenül szükséges. Ügyelnünk kell azonban arra, hogy átfedések ne legyenek az anyagban, mert az ezekben a kiadványokban megjelenő cikkek sok esetben megjelennek az illető tudományos intézet folyóiratában is.

Az alábbiakban felsorolunk néhányat a legfontosabb ilyen jellegű kiadványok közül, különösen azokat, melyek tapasztalataink szerint a legértékesebb anyagot tartalmazzák.

Elsőként említjük meg a Journal of the West of Scotland Iron and Steel Institute c. kiadványt, mely tulajdonképpen évkönyv. A skóciai kohászati intézet kiadványa és tudományos színvonala semmivel sem marad a Journal of the Iron and Steel Institute mögött. Ezzel eleget mondtunk. Kevésbé magas színvonaluak a birminghami és a staffordshire-i intézetek kiadványai, melyek közül az utóbbi igen ritka időközökben jelenik meg. Az indiai kohászati intézet kiadványa ismét igen magas színvonalu /Transactions of the Indian Institute of Metals/, míg az ausztráliai kiadvány inkább a bányászat szempontjából érdekes. Ezek közül az indiai évente 1 kötetben jelenik meg, míg az ausztráliai szabálytalan időközben, általában évente négy számmal, de többnyire összevont számokkal. A British Commonwealth országainak kohászati egyesületei együttes konferenciákat szoktak tartani, melyek közül a legutóbbit Ausztráliában rendezték. Ezeknek a konferenciáknak az anyaga általában több kötetben jelenik meg. Anyaguk igen értékes, kiterjed a bányászatra és a fémkohászatra is. - A kanadai bányászati és kohászati intézet kiadványa /transactions/ színvonalban igen jó, de főleg bányászati jellegű. /A közismert kiadványokat itt nem akarjuk részletezni, ilyenek pl. az Iron and Steel Institute "special report"-jai./

Az amerikai kiadványok közül a legértékesebb anyagot az AIME három sorozata tartalmazza /Blast Furnace, Open Hearth és Electric Furnace proceedings, évente egyenként 1 kötettel/. Az AISE "proceeding" kiadványa viszont azonos az Iron and Steel Engineer anyagával. Az AIME három sorozata tapasztalatom szerint igen nehezen szerezhető meg.

Németországban az ilyen jellegű kiadványok száma lényegesen kisebb. Ugyanez a helyzet Franciaországban, mely utóbbinál a kohászati kutatóintézet kiadványai igen értékesek, de teljesen szabálytalan időközökben jelennek meg. Svédországban a Jernkontor kutatóbizottsági jelentései egyáltalán nem kaphatók kereskedelmi forgalomban. Az évkönyvek közül itt a vármandi kohászati intézet évkönyvét érdemes megemlíteni, melynek anyaga nem mindig használható, de időnként rendkívül magas színvonalu cikkeket is tartalmaz. Igen értékesek viszont a svéd tudományos akadémia kiadványai, két sorozattal, melyek közül az egyik /handlingar/ angol, francia vagy német nyelven jelenik meg, míg a másik /meddelanden/ svéd nyelven. Hasonló jellegű kiadványt találunk Lengyelországban, ahol a különböző tudományos intézetek közleményei /Prace Institutow.../ igen értékes anyagot tartalmaznak.

Tudomásom szerint a gépészetben nincsen olyan folyó-

irat, melynek bibliográfiája és dokumentációja felvehetné a versenyt a két említett kohászati folyóiratával. Feltétlenül értékes anyagot tartalmaznak öntészeti vonalon az angol /Institute of British Foundryman/ és az amerikai /American Foundryman Ass./ kiadványai, melyek évente egy kötetben jelennek meg és igen magas színvonaluak. Az utóbbi átfedéseket tartalmaz az "American Foundryman" folyóirat cikkeivel. Az amerikai gépészeti és elektrotechnikai, az angol gépészeti, stb. tudományos intézetek kiadványai általában évkönyv jellegűek.

Tulságosan messze vezetne az összes ilyen jellegű kiadványok felsorolása. Ez egy cikkben belül nem is oldható meg természetesen okoknál fogva, annál lényegesebb lenne azonban egyszer könyvtárközi együttműködés révén kidolgozni egy lehetőleg teljes kimutatást ezekről. - Legnehezebb feladat a nem periódikus jellegű konferenciák anyagának beszerzése.

Az Organisation of the European Economic Cooperation /OEEC/ kiadványai mostanában mind gyakrabban tartalmaznak műszaki szempontból is rendkívül értékes anyagot. Figyelemmel kísérésük azonban nehéz és érdemes lenne ezeket a kiadványokat központi megoldással figyelni. Az UNO és OEEC kiadványok azonban minden esetre közelebbi figyelmet érdemelnek. Különösen érdekes az a sorozat, mely az egyes iparágak termelékenységéről tartalmaz nemzetközi összehasonlító adatokat. Beszerzésük általában lehetséges és viszonylag olcsó.

Az ilyen jellegű kiadványok dokumentációs feldolgozása szintén külön probléma. A legtöbb dokumentációs kiadványban általában nem szerepelnek. Legjobb lenne ha feldolgozásuk országos viszonylatban történne annál is inkább, mert a kiadványsorozatok sok esetben a legkülönbözőbb műszaki területeket érintik.

Véleményem szerint a szerzeményezés terén még nem elég alakult ki a könyvtárak együttműködése. Ezen a téren a központi megoldás a leghelyesebb.

Említettem már, hogy milyen fontos az, hogy a könyvtáros ismerje az egyes országok gazdasági strukturáját és hogy tisztában legyen azzal, milyen téren mely országból várhat komoly műszaki adatanyagot. Ehhez kapcsolódik egy másik kérdés, nevezetesen a műszaki könyvtárak anyagának közgazdasági könyvekkel és folyóiratokkal való felszerelése. Ez azonban már nem a könyvtáros szempontjából történik, hanem az összes dolgozók érdekeit szolgálja.

A közgazdasági irodalmat sok műszaki könyvtár hosszú időn keresztül elhanyagolta /kivéve esetleg az üzemszervezést/, annak ellenére, hogy ez szervesen egészíti ki műszaki

könyvtárainkat. Véleményem szerint a külföldi piaci helyzet ismerete, figyelemmel kísérése és a világkereskedelmi árak ismerete nemcsak azon üzemek számára lényeges, amelyek önálló külkereskedelmi tevékenységet végeznek. A világpiaci árakat és a külföldi termelési, termelékenységi, stb. adatokat, a külföldi rentabilitási számításokat inkább úgy kell tekintenünk, mint olyan műszereket, melyek segítségével az illető országok gazdasági és műszaki életének alapos ismeretén alapuló értékelése után - ellenőrizni tudjuk azt, hogy az általunk alkalmazott vagy tervezett technológiai eljárás valóban helyes-e, a korszerűség követelményeinek megfelelő-e és ha nem, mi ennek az oka. Ez független attól, hogy árunk ténylegesen világkereskedelmi forgalomra készülnek-e vagy sem. Sajnos, ez a probléma távolról sem egyszerű. Az ilyen alapon történő kiértékelés először is azt teszi szükségessé, hogy az egyes külföldi iparágak speciális adottságait is ismerjük, és itt olyan - sokszor nehezen tisztázható kérdések is nagy szerepet játszanak, mint például a géppark korszerű volta, stb. Nehézséget jelent azonban az is, hogy főhatóságaink egy része sajnos ma is mereven elzárkózik attól, hogy üzemi könyvtárak részére olyan ujságok rendelését engedélyezze, melyek gazdasági jellegük mellett politikai jellegűek is.

Azt mindenesetre megállapíthatjuk, hogy a közgazdasági irodalom tervszerű beszerzése nélkülözhetetlen az üzemi könyvtárak szempontjából.

Végezetül még a műszaki szakfolyóiratok egyik speciális csoportjáról szeretnék megemlékezni, nevezetesen a külföldi üzemi folyóiratokról. Ezek egyes iparágakban nélkülözhetetlenek /főleg például az elektrotechnikában/ és részben rendes kereskedelmi forgalomban kaphatók. Van azonban sok olyan folyóirat, mely kitűnő anyagot tartalmaz, de meg nem rendelhető. Ezeknél szintén leghelyesebb lenne központian megoldani a kérdést: összeállítani a legértékesebb ilyen folyóiratok listáját, könyvtárközi kölcsönzés révén központilag bekérni a szóban forgó folyóiratok mikrofilm-másolatait. Ezekről az érdekeltek saját költségükön készíthetnének fotomásolatot.

- x -

Fenti rövid tanulmány semmiesetre sem tekintette céljának azt, hogy rendszeresen vegye sorra a szerzeményezés kéréseit. Inkább olyan problémákat kívántam megemlíteni és hangsúlyozni, melyek egy vagy más szempontból különösebb nehézségeket jelentenek, és amelyeknek megoldása csak együttműködés keretében oldható meg kielégítő módon.

Patek Ferenc